

дачи, субъекты ведения, состав сведений. Обоснована целесообразность принятия положений о Мониторинге сельских территорий и Кадастре сельских территорий.

Ключевые слова: мониторинг сельских территорий, кадастр сельских территорий, сельские территории, прогнозирование, программирование и планирование развития сельских территорий.

Busuiok D. Legal adjusting of monitoring of rural territories

A study of the legal adjusting of monitoring of rural territories has been undertaken. The concept of monitoring of rural territories; object of monitoring of rural territories; subjects of realization of monitoring of rural territories; order of realization of monitoring of rural territories; types of monitoring of rural territories have been set. The necessity of conduct of Cadastre of rural territories has been grounded. The concept of Cadastre of rural territories; setting and task of Cadastre of rural territories; subjects of conduct of Cadastre of rural territories; composition of information of Cadastre of rural territories have been set. The expediency of acceptance of positions about Monitoring of rural territories and Cadastre of rural territories has been proved.

Key words: monitoring of rural territories, cadastre of rural territories, rural territories, prognostications, programming and planning of development of rural territories.

УДК 347.92

*Сергій Володимирович Васильєв,
докторант відділу проблем цивільного,
трудового і підприємницького права
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПРАВО НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ ОСІБ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У ЗОНІ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

Конституція України та Цивільний процесуальний кодекс України (далі — ЦПК України) закріплюють, що кожна особа має право на звернення до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів. Цей принцип діє на всій території України, включаючи і ту її частину, на яку розповсюджується режим антитерористичної операції (далі — АТО). З метою забезпечення доступності правосуддя держава встановила спеціальний стан організації судової системи та юрисдикційної діяльності суду для осіб, які перебувають у зоні АТО, що повинно задовольнити потребу останніх у вирішенні юридично значущих справ і відповідає закріпленню у міжнародно-правових актах вимогам. У той же час встановлений режим цивільного судочинства для зони АТО виявляє недоліки як окремих судових процедур, так і цивільного процесуального законодавства. Тому мета цієї статті — аналіз проблем судового захисту осіб, які перебувають у зоні АТО, та характеристика дії окремих інститутів цивільного судочинства під час зазначеного правового режиму території держави.

Закон України від 2 вересня 2014 р. «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» (далі — Закон) [1] визначає тимчасові заходи для забезпечення підтримки суб'єктів господарювання, що здійснюють діяльність на території проведення АТО, та осіб, які проживають у зоні проведення АТО або переселилися з неї під час її проведення.

Так, відповідно до ст. 1 Закону територія проведення АТО — територія України, на якій розташовані населені пункти, визначені у затвердженому Кабінетом Міністрів України переліку, де проводилася АТО, розпочата відповідно до Указу Президента України від 14 квітня 2014 р.

«Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року “Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України”».

Законодавчо не визнано, що таке АТО в Україні, однак за своїми ознаками її можна віднести до збройного конфлікту неміжнародного характеру у вигляді організованої ворожої акції, яка розуміється у міжнародному гуманітарному праві як акція, що: а) спрямована проти існуючої влади і проводиться збройними силами; або б) змушує існуючу владу використовувати свої збройні сили для боротьби з нею [2]. Вказані акції містять у собі низку конкретних елементів як постійного, так і змінного характеру, що дозволяють виокремити їх типи [3, с. 152].

У разі виникнення на території держави збройного конфлікту неміжнародного характеру кожна зі сторін, яка перебуває у конфлікті, зобов’язана виходити з того, що особи, які безпосередньо не беруть участі у військових діях, у тому числі особи зі складу збройних сил, які склали зброю, і тих, хто перестав брати участь у військових діях внаслідок хвороби, поранення, затримання тощо, повинні за всіх обставин користуватися гуманним зверненням без будь-якої дискримінації [4, с. 169].

У статті 50 Додаткового протоколу I Женевської конвенції 1949 р. «Про захист цивільного населення під час війни» цивільну особу визначають як будь-яку особу, що не належить до збройних сил. У разі сумніву щодо того, чи є особа цивільною, вона вважається такою. До категорії цивільного населення належать усі особи, які є цивільними. Відповідно, нині норми загального захисту стосуються всіх осіб, зачеплених збройним конфліктом, незалежно від того, чи вони належать до осіб, що перебувають під заступництвом, чи ні. Ці норми однаковою мірою поширюються як на громадян держав, що беруть участь у конфлікті, так і на громадян інших держав, громадян нейтральних держав на території конфліктуючої сторони, а також громадян держав, що не підписали Женевську конвенцію і Додатковий протокол I, які опинилися на цій території [5, с. 186].

Отже, дотримання гарантій прав особи на судовий захист входить до прав, які забороняється порушувати незалежно від виду збройного конфлікту (міжнародного або внутрішнього) [6, с. 98].

Існуюча АТО в Україні виявила деякі проблемні аспекти, що виникають при реалізації громадянами свого права на судовий захист, і які потребують дослідження та врегулювання.

1. *Підсудність*. Прийнятий 12 серпня 2014 р. Закон України «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв’язку з проведенням антитерористичної операції» (далі — Закон) [7] визначає заходи правового реагування в районі проведення АТО і спрямований на забезпечення доступу громадян та юридичних осіб до суду. Стаття 1 «Особливості визначення територіальної підсудності в районі проведення антитерористичної операції» закріплює, що у зв’язку з неможливістю здійснювати правосуддя окремими судами в районі проведення АТО змінюється територіальна підсудність судових справ, підсудних, розташованих у районі проведення АТО таким судам, та забезпечується розгляд цивільних справ, підсудних місцевим загальним судам, розташованим у районі проведення АТО, — місцевими загальними судами, апеляційними судами, що визначаються головою Вишого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ (далі — ВССУ).

Так, наприклад, розпорядженням голови ВССУ від 12 вересня 2014 р. № 29/0/38-14 «Про визначення територіальної підсудності справ» змінена територіальна підсудність справ з Новоайдарського районного суду Луганської області до Рубіжанського міського суду Луганської області. А розпорядженням від 2 вересня 2014 р. № 27/0/38-14 територіальна підсудність справ змінена з Апеляційного суду Луганської області до Апеляційного суду Харківської області, з Апеляційного суду Донецької області до Апеляційного суду Запорізької області.

Вказані зміни територіальної підсудності мають позитивний вплив на організацію судового захисту прав фізичних осіб, однак реалії свідчать про те, що скористатися можливістю звернення до суду, який визнаний розпорядженням голови ВССУ, не завжди можливо. Виникають ситуації, коли: а) сторони спору виїхали із зони АТО і проживають у різних регіонах країни; б) одна зі сторін отримала статус внутрішньо переміщеної особи, а інша — ні або так і залишилася у зоні АТО тощо. Крім того, слід враховувати складнощі пересування як у зоні АТО, так і з неї, а також проїзд до деяких районів наближених до зони АТО (відсутність регулярних транспортних сполучень або їх обмеження).

Тому є всі підстави для введення у цивільне процесуальне законодавство договірної (добро-вільної) підсудності. Мета цього виду підсудності — зробити судовий порядок захисту цивільних прав більш зручним для громадян і організацій. Сторони краще, ніж будь-хто інший, знають, в якому саме суді їм найзручніше захищати свої інтереси. Тому було б неправильним надмірно обмежувати свободу сторін у виборі місця розгляду спору.

2. *Зупинення судового провадження.* Відповідно до ч. 3 ст. 1 Закону справи, розгляд яких не закінчено і які перебувають у провадженні місцевих, апеляційних судів, розташованих у районі проведення АТО, в разі неможливості здійснювати правосуддя передаються судам відповідно до встановленої згідно з цим Законом підсудності протягом десяти робочих днів з дня прийняття розпорядження головою відповідного вищого спеціалізованого суду. У разі неможливості передачі матеріалів справи відповідно до встановленої згідно з цим Законом підсудності вчинення необхідних процесуальних дій здійснюється за документами і матеріалами, поданими учасниками судового процесу, за умови, що такі документи і матеріали є достатніми для ухвалення відповідного судового рішення.

Однак що робити, якщо провадження у справі порушено, але розглянути справу по суті (у встановленому за розпорядженням голови ВССУ суді) неможливо через брак документів і матеріалів, і отримати їх неможливо.

У цивільному процесуальному праві для такого випадку передбачено інститут зупинення провадження у справі, який визначається як тимчасове припинення здійснення процесуальних дій у справі із незалежних від суду і сторін обставин, що перешкоджають подальшому руху справи.

Слід звернути увагу на те, що зупинення провадження у справі істотно відрізняється від відкладення розгляду справи. Слухання справи відкладається на відповідний строк для здійснення судом або особами, які беруть участь у справі, певних процесуальних дій. При зупиненні провадження у справі здійснення процесуальних дій припиняється за винятком дій із забезпечення доказів або позову, і дій, пов'язаних із самим зупиненням провадження або його поновленням. Строк зупинення провадження у справі не вказується: воно відновлюється лише при настанні певних, передбачених у законі умов.

ЦПК України (статті 201–204) не закріплює права (обов'язку) суду зупинити провадження у справі з підстав неможливості здійснення судочинства чи окремих процесуальних дій під час (або у зоні) воєнних дій. Тому доцільно ввести у ЦПК України подібну підставу. За приклад можна взяти законодавство Німеччини, де § 245 Цивільного процесуального укладення передбачає обов'язок суду зупинити провадження у справі внаслідок бездіяльності правосуддя (якщо діяльність суду припинена внаслідок війни або іншої події, провадження зупиняється на час цього стану).

3. *Докази.* Проведення АТО зумовило появу нових видів спеціальних доказів. Так, Закон України від 20 жовтня 2014 р. «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [8] встановлює визначення внутрішньо переміщеної особи, до якої відноситься громадянин України, який постійно проживає в Україні, якого змусили або який самостійно покинув своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.

Зазначені обставини вважаються загальновідомими і такими, що не потребують доведення, якщо інформація про них міститься в офіційних звітах (повідомленнях) Верховного Комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини, Організації з безпеки та співробітництва в Європі, Міжнародного Комітету Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, розміщених на веб-сайтах зазначених організацій, або якщо щодо таких обставин уповноваженими державними органами прийнято відповідні рішення (ст. 1).

Факт внутрішнього переміщення підтверджується письмовим доказом — довідкою про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи (ч. 1 ст. 4), яка засвідчує місце проживання внутрішньо переміщеної особи на період наявності підстав, зазначених у цьому Законі. При цьому відмітка про реєстрацію місця проживання внутрішньо переміщеної особи не вноситься до її паспортного документа (ст. 5).

Крім того, протягом терміну дії єдиним належним і достатнім документом, що підтверджує настання обставин непереборної сили (форс-мажору), що мали місце на території проведення АТО, як підстави для звільнення від відповідальності за невиконання (неналежного виконання) зобов'язань, є сертифікат Торгово-промислової палати України.

У зв'язку з введенням такого письмового доказу Закон України «Про торгово-промислові палати в Україні» [9] був спеціально доповнений ст. 14¹, яка закріпила, що форс-мажорними обставинами (обставинами непереборної сили) є надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань, передбачених умовами договору (контракту, угоди тощо), обов'язків згідно із законодавчими та іншими нормативними актами, а саме: загроза війни, збройний конфлікт або серйозна погроза такого конфлікту, включаючи, але не обмежуючись ворожими атаками, блокадами, військовим ембарго, дії іноземного ворога, загальна військова мобілізація, військові дії, оголошена та неоголошена війна, дії суспільного ворога, збурення, акти тероризму, диверсії, піратства, безладу, вторгнення, революція, заколот, повстання, масові заворушення, введення комендантської години, експропріація, примусове вилучення, захоплення підприємств, реквізиція, громадська демонстрація, блокада, страйк, аварія, протиправні дії третіх осіб, пожежа, вибух, тривалі перерви в роботі транспорту, регламентовані умовами відповідних рішень та актами державних органів влади, закриття морських проток, ембарго, заборона (обмеження) експорту/імпорту тощо, а також викликані винятковими погодними умовами і стихійним лихом, а саме: епідемія, сильний шторм, циклон, ураган, торнадо, буревій, повінь, нагромадження снігу, ожеледь, град, заморозки, замерзання моря, проток, портів, перевалів, землетрус, блискавка, пожежа, посуха, просідання і зсув ґрунту, інші стихійні лиха тощо.

Слід також звернути увагу на необхідність максимально можливого широкого використання сучасних засобів доказування на різних електронних носіях (фото- відео- аудіозаписи, електронні носії інформації).

Потребує розширення перелік засобів доказування, які можуть бути використані в процесі доказування (показання по телефону, поштова конференція, аудіо- відеоконференція тощо). Питання використання вказаних засобів доказування повинні подаватися на розсуд суду, а перелік має бути відкритим.

4. *Судові витрати, які складаються з судового збору та витрат, пов'язаних із розглядом справи*, сплачуються згідно з законодавчо закріпленими правилами. Закон України «Про судовий збір», ЦПК України, накази Міністерства юстиції України не містять спеціальних норм, спрямованих на врегулювання правил сплати судових витрат у випадках, коли сторони, або одна зі сторін, перебуває у зоні АТО. На нашу думку, у цій ситуації слід використовувати ст. 82 ЦПК України, яка передбачає, що суд, враховуючи майновий стан сторони, може своєю ухвалою: 1) відстрочити або разстрочити сплату судового збору; 2) зменшити розмір належних до оплати судових витрат, пов'язаних із розглядом справи; 3) звільнити від їх оплати.

5. *Пред'явлення позову*. Позовна заява подається в письмовій формі до суду першої інстанції (статті 118, 119 ЦПК України). Крім того, позивач повинен додати до позовної заяви її копії та копії всіх документів, що додаються до неї, відповідно до кількості відповідачів і третіх осіб (ст. 120 ЦПК України).

Позовна заява може бути подана безпосередньо до суду особисто заінтересованою особою (позивачем) або її представником. Позовна заява з додатками до неї може бути надіслана до суду поштою, бажано рекомендованим листом із повідомленням.

Якщо ж уявити, що заінтересована особа, яка перебуває у зоні АТО, не має можливості пред'явити позов до суду поза зоною АТО самостійно, не має або не має можливості мати представника, який може подати заяву, то виникає гостра необхідність у використанні такого способу подачі позовної заяви, як електронна форма.

Електронна форма пред'явлення позову дуже розповсюджена у європейських державах, досвід яких у цьому напрямі можна запозичити і нам. Так, у цивільному процесі Німеччини виокремлюються два основних способи подачі заяв в електронній формі: 1) завантаження на електронну поштову скриньку суду; 2) відправка електронною поштою. Електронний документ вважається поданим з моменту його запису на відповідному обладнанні суду. Електронний документ може

бути роздрукований для матеріалів справи (§ 174 і 298 Цивільного процесуального уложення Німеччини).

6. *Участь у судовому засіданні є правом, а не обов'язком заінтересованих осіб.* Але кожна особа, яка бере участь у справі, повинна чітко розуміти наслідки, що можуть настати у разі неявки в судові засідання (ст. 169 ЦПК України). Крім того, особа, яка бере участь у справі, має право за-явити клопотання про розгляд справи за її відсутності (ч. 2 ст. 158 ЦПК).

Якщо особа, яка бере участь у справі, через об'єктивні причини (перебування/проживання у зоні АТО) не може з'явитися до суду для участі у судовому засіданні, і то в цьому випадку можна ставити питання про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції. Це можливо на підставі ч. 1 ст. 158¹ ЦПК України, коли суд за власною ініціативою або за клопотанням сторони чи іншого учасника цивільного процесу може постановити ухвалу про їх участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції.

Отже, ситуація, що склалася в Україні, коли велика кількість цивільного населення, яка опинилася у зоні АТО, обмежена або позбавлена повноцінних можливостей захистити свої права та свободи, вимагає: 1) від суду, з одного боку, мінімізувати формалізм судових процедур, а з другого — більш гнучко використовувати можливості процесуальних норм, що дозволить скористатися зазначеному вище колу осіб реальним правом на судовий захист; 2) від законодавця — оперативно реагувати на зміни суспільного життя, які викликані зовнішніми та внутрішніми факторами, а саме внести доповнення до цивільного процесуального законодавства щодо довірливої підсудності, підстав зупинення судового провадження, використання інформаційних технологій тощо.

Список використаних джерел

1. *Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції* : Закон України від 2 вересня 2014 р. № 1669-VII // Відомості Верховної Ради України. — 2014. — № 44. — Ст. 2040.
2. *Conference d'Experts, Documentation.* — Vol. V.
3. *Аби-Сааб Р.* Гуманитарное право и внутренние конфликты. Истоки и эволюция международной регламентации / Р. Аби-Сааб. — М. : Международный Комитет Красного Креста, 2000. — 264 с.
4. *Тиунов О. И.* Международное гуманитарное право : учеб. для вузов / О. И. Тиунов. — М. : НОРМА, 2000. — 328 с.
5. *Репецкий В. М.* Міжнародне гуманітарне право : підруч. / В. М. Репецкий, В. М. Лисик. — К. : Знання, 2007. — 467 с.
6. *Калугин В. Ю.* Курс международного гуманитарного права : учеб. / В. Ю. Калугин. — Минск : Тетей, 2006. — 496 с.
7. *Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції* : Закон України від 12 серпня 2014 р. № 1632-VII // Відомості Верховної Ради України. — 2014. — № 39. — Ст. 2009.
8. *Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб* : Закон України від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.
9. *Про торгово-промислові палати в Україні* : Закон України від 2 грудня 1997 р. № 671/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 13. — Ст. 52.

Васильєв С. В. Право на судовий захист осіб, які перебувають у зоні антитерористичної операції

Особи, які перебувають у зоні антитерористичної операції, відчувають труднощі у реалізації своїх прав на судовий захист. Для вирішення цивільних спорів у вказаних осіб виникають проблеми правильного встановлення підсудності справ, забезпечення доказів, судових витрат, процедури звернення до суду та розгляду справи. У статті аналізуються зазначені проблеми цивільного судочинства і пропонуються шляхи їх вирішення.

Ключові слова: право на судовий захист, цивільне судочинство, антитерористична операція.

Васильєв С. В. Право на судебную защиту лиц, находящихся в зоне антитеррористической операции

Лица, которые находятся в зоне антитеррористической операции, испытывают трудности в реализации своих прав на судебную защиту. Для разрешения гражданских споров в указанных лиц возникают проблемы правильного установления подсудности дел, обеспечения доказательств, судебных

расходов, процедуры обращения в суд и рассмотрения дела. В статье анализируются указанные проблемы гражданского судопроизводства и предлагаются пути их решения.

Ключевые слова: право на судебную защиту, гражданское судопроизводство, антитеррористическая операция.

Vasiliev S. The right to judicial protection of persons who are in the zone of the antiterrorist operation

Individuals who are in the area of anti-terrorist operation, have difficulty in exercising their right to judicial protection. To resolve civil disputes these people have problems installing the proper jurisdiction of cases, securing evidence, court costs, procedures and appeal to the court of arbitration. The paper analyzes the problems of civil procedure and proposed solutions.

Key words: the right to judicial protection, civil legal proceeding, anti-terrorist operation.

УДК 340.1

*Людмила Петрівна Гарашенко,
доцент кафедри права
Київського національного
лінгвістичного університету,
кандидат юридичних наук, доцент*

РЕФОРМУВАННЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Зміни, що відбуваються у світовій економіці, супроводжуються якісними перетвореннями у сфері праці, що змушує переосмислювати усталені стереотипи і теоретичні аксіоми.

Робота у напрямі адаптації трудового законодавства України до норм Європейського Союзу (далі — ЄС) — складний і багатогранний процес, що потребує серйозних наукових досліджень. Сучасна наука трудового права представлена цілою плеядою вчених, які займаються проблемами адаптації трудового законодавства України до законодавства ЄС, дослідженням становлення і розвитку трудового права ЄС, аналізом окремих його актів, правових інститутів та правового положення деяких категорій працівників, зокрема інтеграції законодавства про соціальне партнерство, робочого часу, часу відпочинку, оплати праці, охорони праці, праці молоді, працівників-мігрантів та ін. Однак ціла низка питань так і залишається не вирішеною чи не врегульованою в Україні на законодавчому рівні.

Європейські стандарти у сфері праці були сформовані поступово, і нині норми трудового права ЄС переважно регулюють питання заборони дискримінації, забезпечення принципу гендерної рівності у трудових відносинах, належних умов праці, охорони праці, зайнятості та захисту прав працівників при припиненні трудових відносин як у результаті банкрутства роботодавця, передачі частини підприємства чи бізнесу, так і при колективних звільненнях [1].

Більшість норм трудового права ЄС регулює індивідуальні трудові відносини, а саме: відносини у сфері трудової міграції; рівності в оплаті праці чоловіків і жінок; техніки безпеки та виробничої санітарії; забезпечення зайнятості (трудова угода). В інших сферах трудові норми ЄС поки що досить фрагментарні. Вони регулюють лише окремі аспекти умов праці, трудових відносин і стосуються далеко не всіх традиційних інститутів трудового права. Прийняті ЄС акти у сфері праці значною мірою є сукупністю модельних норм. Державам-членам пропонуються зразки, моделі, необхідні для нормального функціонування ринку праці, яке неможливе без зближення, гармонізації і навіть уніфікації трудового законодавства. Одночасно